

Integraal duurzame kalkoehouderij

Verslag Collectieve Systeemanalyse
8 november 2010, Arnhem

Teun Veldkamp
Onno van Eijk
Sierk Spoelstra
Bart Bremmer
Judith Poelarends
Alex Spieker, gastheer NOP

Inhoud

- A. Doel CSA (collectieve systeem analyse)
- B. Deelnemers
- C. Inleiding door projectteam
- D. Aanpak CSA
- E. Kernvragen CSA rondes
- F. Resultaten CSA
- G. Conclusies

A. Doel CSA (collectieve systeem analyse)

- Antwoord op de vragen:
 - Welke veranderingen zijn er nodig voor een integraal duurzame kalkoehouderij in Nederland?
 - En wie moet daarvoor in actie komen?
- Door:
 - Gezamenlijke identificatie van kansen en belemmeringen
- Om:
 - Inzicht te krijgen in vervolg ontwerptraject
 - Advies hierover uit te brengen aan LNV en de sector

B. Deelnemers

Alex Spieker	NOP
Ton Verhees	Vertegenwoordiger slachterij Sprehe
Henk Coolen	Kalkoebroederij Coolen BV
Marc Heijmans	Dierenarts: DAP EII
Marjolein van Huik	PVE
André van Straaten	Ministerie van EL&I
Peter Vingerling	Namens Dierenbescherming
Henk Jenniskens	Kalkoehouder
Anton Jacobs	Kalkoehouder en BAV
Jo Evers	Kalkoehouder en BAV
René Arts	Kalkoehouder en BAV
Onno van Eijk	Wageningen UR Livestock Research
Sierk Spoelstra	Wageningen UR Livestock Research
Judith Poelarends	Wageningen UR Livestock Research
Bart Bremmer	Wageningen UR Livestock Research
Teun Veldkamp	Wageningen UR Livestock Research

C. Inleiding projectteam > Aanleiding en opdracht

- Regeerakkoord (Balkenende IV) en beleid LNV: 'Naar integraal duurzame veehouderij in 2023'
- Opdracht:
 - Ontwerp **nieuwe systemen** van kalkoehouderij
 - Die **integraal duurzaam** zijn
 - Samen met **relevante stakeholders**
 - Zodanig dat er **eigenaarschap** gecreëerd wordt in de echte wereld

C. Inleiding projectteam > Een in alle opzichten duurzame veehouderij

- Economisch renderend en concurrerend in een open Europese en globale markt
- Dierenwelzijn boven alle twijfel verheven
- Geen onaanvaardbaar milieubeslag, hier en elders in de wereld
 - Vergaand gesloten (regionale) kringlopen
 - Maatschappelijk gewenst
 - Kwaliteitsproductie
 - Landschappelijke bijdrage

C. Inleiding projectteam > *Vorbereitung voor CSA*

- Literatuur over kalkoensector
 - Ongerief analyse (LNV)
 - Milieu analyse
- Interviews (11x)
 - Kalkoenhouders
 - Broederij
 - Slachterij
 - Dierenarts
 - Mengvoederbedrijf
 - Bouwadvies

C. Inleiding projectteam > *Ongeriefanalyse*

- Algemeen
 - Strooiselkwaliteit
 - Daglicht
- Gedrag
 - Verenpikken en kannibalisme
- Gezondheid
 - Lichamelijke gebreken als gevolg van snelle groei en hoog gewicht (beenwerk, hart/longcapaciteit)
 - Verteringsproblemen
 - Uitvalspercentages

C. Inleiding projectteam > *Globale analyse milieudruk*

- Transport import/export
 - Broeikasgassen (NO_x, CO₂,), Verzuuring (SO₂)
 - Fijnstof (PM_{2,5}; PM₁₀)
- Houderijsysteem
 - NH₃-emissie, Stank, Fijnstof (PM_{2,5}; PM₁₀)
 - Antibioticagebruik
- Mest
 - Lage emissie door verbranden?
 - Wel vernietiging van nutriënten

C. Inleiding projectteam > *Interviews: duurzaamheid*

- Wat is duurzaam?
 - Goede gezondheid (dier maar ook mens)
 - Goed dierenwelzijn
 - Lage milieubelasting
 - Goede bedrijfseconomie
 - Toekomstperspectief
- Samen komen tot een duurzame sector

C. Inleiding projectteam > *Interviews: markt*

- **Afhankelijkheid Duitsland**
 - **Knelpunten**
 - Geen slachterij in Nederland (sector als geheel is te klein)
 - Mogelijkheid tot sturend optreden op Duitse markt is zeer klein
 - Duitse kalkoenhouders 5xD, Nederlandse kalkoenhouders max. 4xD
 - Producenten voor bulkmarkt -> gevoelig voor maatschappelijke discussie
 - Duurzaamheid leeft niet in Duitsland (weinig politieke druk)
 - Risico op sluiten van grenzen
 - Risico uitsluiting: wat is belang van Duitsland bij Nederlandse kalkoen?
 - **Oplossingen**
 - Loonslacht?
 - Profiteren van sterke keten in Duitsland, beter samenwerken met Duitse slachterijen -> planning – diergezondheid en geneesmiddelen
 - Alternatieve afzetmarkt?

C. Inleiding projectteam > *Interviews: sector*

- Kalkoenhouders willen naar integraal duurzaam door te ondernemen
- Sector staat stil: weinig onderzoek/kennisontwikkeling, weinig financiële ruimte voor praktijkonderzoek sinds sluiting Plukon
- Kleine sector -> geen geld voor diergeneesmiddelenregistratie, ontwikkeling van NH₃- of stofreducerende systemen
- Perspectief voor opvolgers wordt daardoor moeilijker

C. Inleiding projectteam > Interviews: economie

- Uitbetaling volgens Duits systeem, gebaseerd op Duitse houderij -> Nederlandse kalkoenhouders hebben hogere kostprijs door:
 - Mestafzet
 - Milieu/bouwkosten
 - BTW tarief
- Leveren aan Duitsland maar afhankelijk van Nederlandse wetgeving
- Technische resultaten blijven achter (weinig kennisontwikkeling)

C. Inleiding projectteam > Interviews: diergezondheid

- Zware dieren, moeilijk te houden, minder vitaal (ademhaling, vertering)
- Twee leeftijdsstelsel -> bedrijf komt nooit leeg
- Terugdringen geneesmiddelengebruik
- Geen antimicrobiële groeibevorderaars -> meer curatief behandelen
- Verbod op diermeel
- Geen geregistreerd geneesmiddel tegen Blackhead (Histomonas) – geen verzekering mogelijk – einde bedrijf

C. Inleiding projectteam > Interviews: een reactie....

Beste Teun,

Ik vind het spijtig maar ik wil me afmelden voor deze dag. De reden is dat ik, zo als het er nu uit ziet de laatste ronde kalkoenen in de stallen heb. De histomonas heeft mijn bedrijf op de knieën gekregen.

Groeten Martinus Boersma

C. Inleiding projectteam > Interviews: dierwelzijn

- Natuurlijke ventilatie conflicterend met milieu
- Snelbehandeling moet mogelijk blijven anders worden het allemaal mechanisch geventileerde donkerstallen
- Overdekte uitloop, betere gezondheid, betere prestaties, beter welzijn -> dekken hogere kostprijs niet

C. Inleiding projectteam > Interviews: milieu

- I.v.m. milieueisen steeds meer dichte stallen met mechanische ventilatie (conflicterend met welzijn) -> kostprijsverhoging, meer energie = niet duurzaam
- Burger wil open stallen waarin dieren te zien zijn
- Gesloten stallen zijn slecht voor imago
- Bij verplicht emissiearm zullen veel kalkoenhouders stoppen bij gelijkblijvende opbrengsten
- Verbetering milieu moet ook mogelijk zijn via voerspoor

C. Inleiding projectteam > Interviews: consument

- Burger wil duurzaamheid; consument wil niet betalen
- In Nederland wordt steeds minder kalkoenvlees gegeten (minder reclame – kleine sector)
- Geen markt voor bio-kalkoenvlees in Nederland -> wordt verwerkt in petfood waar wel marge te behalen is
- Geen slachterij in Nederland -> geen geld voor goede marketing/commerce/reclame

D. Aanpak CSA > functie

- CSA (Collectieve Systeem Analyse)
 - Maakt inzichtelijk welke actoren en *institutes* de transformatie naar een duurzamer systeem tegenwerken of stimuleren
- Systeem = de hele sector *incl. de keten, regelgeving, belangenbehartiging, etc.*

D. Aanpak CSA > werkwijze

- Gezamenlijk invullen matrix
 - Bovenste rij: actoren
 - Linker kolom: instituties
 - Te lezen als: welke actoren houden welke institutionele/structurele belemmeringen in stand of kunnen welke kans benutten, om te komen tot duurzame ontwikkeling
 - Zelfde kleur zijn dezelfde of sterk samenhangende knelpunten of kansen

E. Kernvragen CSA rondes

1. Wat/welke actoren verhinderen / stimuleren de overgang naar een systeem met een **goed economisch toekomstperspectief**?
2. Wat/welke actoren verhinderen / stimuleren de overgang naar een systeem met hoog niveau van **diergezondheid en dierwelzijn**?
3. Wat/welke actoren verhinderen/stimuleren de overgang naar een systeem met **minimale milieudruk**?

F. Resultaten CSA > 1: goed economisch toekomstperspectief

	Overheden	Kennis-instituten	NGO's (d.g. v. actiegroepen)	Consumenten	Aanv. ketenpartijen	Ondernemers	Afv. ketenpartijen	Belangenorganisaties	Retail
Kennisinfrastructuur		Knelpunt Gezondheid							
Fysieke infrastructuur									
Houderijsysteem									
Dier									
Wet- en regelgeving									
Waarden, normen symbolen									
Interactie									
Marktstructuur									

F. Resultaten CSA > 1: toekomstperspectief, knelpunten

- **Knelpunt Productie & Keten:** Er is geen kalkoenslachterij en -keten in Nederland: Nederlandse kalkoehouders leveren aan Duitse slachterijen. De uitbetalingsprijs is gebaseerd op de Duitse kostprijs, terwijl de kostprijs in Nederland hoger is. In Nederland *handhaven overheden en productschap* andere (milieu) wet- en regelgeving dan in Duitsland: outdoor en natuurlijk ventileren worden ontmoedigd; mechanisch ventileren wordt de nieuwe norm. Kalkoehouders hebben de voorkeur voor natuurlijk ventileren, omdat dit diergezondheid en -welzijn ten goede komt, goedkoper is, en in Duitsland de norm is.
- **Knelpunt Visie & Regie:** De (organisaties van) kalkoehouders hebben geen gezamenlijke toekomstvisie. De sector lijkt op dit moment meer bezig met een 'overlevingsstrategie'. Er worden kansen gezien bij de retail, maar er gebeurt amper iets op dit gebied, de contacten zijn er niet. Het is niet duidelijk wie hier het initiatief voor moet nemen of wie de verantwoordelijkheid voelt om de regie te nemen. Een ketenregisseur is nodig die richting afnemers, retail, NGO's en overheid optreedt.
- **Knelpunt Gezondheid:** Er zijn problemen met de darmgezondheid, Blackhead (inclusief gebrek aan kennis over bronnen en gebrek aan geregistreerde diergeneesmiddelen), Clostridium. Daarnaast *hanteren kalkoehouders* het twee leeftijdensysteem, hetgeen nadelig is voor hygiëne en diergezondheid vanwege de continue bezetting. Maar de houderij is moeilijk aan te passen door gebrek aan kennis.
- **Knelpunt Kostprijsdenken:** Nederlandse kalkoehouders produceren voor een bulkmarkt en concurreren daarmee op kostprijs. Niet alleen de kalkoehouders, maar ook aanvoerende en afvoerende ketenpartijen, retail en consumenten zijn hierop ingesteld, zodat de actoren samen het kostprijsdenken in stand houden.

F. Resultaten CSA > 1: toekomstperspectief, kansen

- **Kans Plusssegment:** Het is imago van de Nederlandse kalkoehouderij is blanco, terwijl er potentieel is voor een goede naam (relatief mager vlees, duurzame productie). Er liggen kansen om een collectief Nederlands mark kalkoenvlees op de markt te brengen. Daarnaast kunnen mogelijkheden tot een niche onderzocht worden: het Beter Leven Kenmerk of een ander plusssegment. Hiervoor is samenwerking nodig met NGO's en retail. Ook moet de sector continu blijven werken aan verbetering.
- **Kans Samenwerking:** De sector is klein en bijna alle kalkoehouders zijn aangesloten bij de BAV. Een kleine sector is flexibel, waardoor snel gereageerd kan worden op marktvragen. Er moet meer interactie en samenwerking komen tussen de Nederlandse sector en Duitse ketenpartijen, zodat kennis gedeeld wordt en Nederlandse en Duitse belangen op elkaar kunnen worden afgestemd. Ook de mogelijkheid tot loonslacht moet nader onderzocht worden.

F. Resultaten CSA >1: toekomstperspectief, conclusies

- De Nederlandse partijen betrokken bij de Nederlandse kalkoenhoederij hebben gebrek aan kennis over de houderij, nieuwe houderijsystemen, (preventief werken mbt) diergezondheid, Blackhead, dierenwelzijn en innovatie. Daarnaast ontbreekt ook kennis over de visie van de consument op de huidige kalkoenhoederij.
- Knelpunt Interacties. Voor het stimuleren van innovaties is de interactie van (de organisaties van) kalkoehouders met andere partijen zwak. Dit geldt ook voor de interactie met Duitse slachterijen/ketenregisseurs en Nederlandse NGO's.
- Knelpunt Visie en ketenregie. De BAV zou de mogelijkheden kunnen verkennen voor visieontwikkeling en voor interactie met slachters/ketenregisseurs, retailers en NGO's. Deze insteek lijkt breed gedragen, echter er is een spanningsveld tussen de wens om collectief als Nederlandse kalkoehouders te innoveren en het bevorderen en leren van innovatie-initiatieven. Het blijft onduidelijk wie het voortouw moet/mag nemen en wie er in staat is om dat te doen.

F. Resultaten CSA >2: hoog niveau van diergezondheid & welzijn

F. Resultaten CSA >2: diergezondheid en welzijn, knelpunten (1)

- Knelpunt Kennis:** De kennisontwikkeling in de kalkoenhoederij staat praktisch stil. Wanneer men problemen wil aanpakken en werken aan duurzaamheid, dan moet er meer kennis komen op het gebied van diergezondheid (Blackhead), houderijsystemen, welzijn en ingrepen.
- Knelpunt Twee leeftijdensysteem:** Het twee leeftijdensysteem zorgt voor een hoger risico op ziektes. Een één leeftijdensysteem op bedrijfsniveau zorgt echter voor inefficiënt gebruik van ruimte. Omschakelen naar één leeftijd is dus alleen mogelijk door samenwerking binnen de sector: dat vereist planning en vertrouwen.
- Regelgeving:** Er zijn maar weinig medicijnen toegestaan. Met name het ontbreken van een wettelijke geregistreerd middel tegen Blackhead werkt frustrerend. Meer in het algemeen zorgt het beperkte aantal middelen om te sturen op diergezondheid voor een hoog antibioticagebruik. Een toekomstig verbod op snavelkappen kan voor meer problemen zorgen.

F. Resultaten CSA >2: diergezondheid en welzijn, knelpunten (2)

- Imago & Zichtbaarheid:** Het huidige niveau van dierenwelzijn is onvoldoende voor de burger, de consument en NGO's. Problemen die worden genoemd zijn: verenippen, ontbreken van afleidingsmateriaal, gering daglicht, K.I., groeioproblemen, borstblaren, laesies, bezettingsgraad, ingrepen, transport en slacht. Opvallend is dat veel van deze zaken door de sector zelf niet als probleem worden gezien. Op termijn kan dit echter wel het imago van de sector negatief beïnvloeden. Daarnaast is de zichtbaarheid van de sector een probleem. Mensen kennen kalkoenvlees niet en weten niets van de voordelen (gezondheid, duurzaamheid) van kalkoenvlees.
- Kostprijdenken:** Veehouders, slachterijen en retailers in de kalkoensector zijn allemaal kostprijsgerecht. De visie en ambitie in de keten blijven hierdoor beperkt. Eventuele meerkosten die gemaakt worden door bijvoorbeeld overdekte uitloop, worden over het algemeen niet verwaard.

F. Resultaten CSA >2: diergezondheid en welzijn, kansen

- Meerprijs:** De samenleving focust meer en meer op duurzaamheid. Het Beter Leven Keurmerk en initiatieven vanuit supermarkten, bieden de kalkoenhoederij de mogelijkheid om hier gebruik van te maken. Door te werken aan een beter imago, kan een meerprijs voor (Nederlands) kalkoenvlees gecreëerd worden. Daarvoor is wel interactie nodig met NGO's en supermarkten over de eisen waaraan het BLK moet voldoen en de aanpassingen die de kalkoehouders daarvoor in hun systemen moeten maken.
- Centrale opfok:** Een specifieke verbetering is de invoering van een centrale opfok. Daarmee kun je overstappen naar een één leeftijdensysteem met lagere ziektedruk; afmesten met minder milieudruk.
- Innovatiesubsidies:** De overheid biedt subsidies voor nieuwe productstromen. Daarnaast wil de overheid in bepaalde gevallen financieel garant staan voor nieuwe houderijsystemen. Ook biedt de overheid ondersteuning bij innovatie/onderzoek naar nieuwe houderijsystemen mits de sector zelf met ideeën en initiatieven komt.

F. Resultaten CSA >2: diergezondheid en welzijn, conclusies

- Er zijn belangrijke knelpunten benoemd. Ook worden er op verschillende fronten kansen gezien. Het is in veel gevallen wel duidelijk wie de genoemde knelpunten in stand houdt. Echter bij het benoemen van kansen ontbreekt de visie wie de kans kan of zou moeten realiseren.
- Er wordt veel in oplossingen gedacht in de richting van aanpassing van regelgeving en technische oplossingen op het gebied van het houderijsysteem. Als het gaat om de afzet en het creëren van meerwaarde, blijven de kansen erg vaag. Er zijn geen concrete voorstellen gedaan om interactie te zoeken tussen kalkoehouders, slachterijen, NGO's en/of supermarkten. Men blijft veelal hangen op de productie.

F. Resultaten CSA >3: minimale milieudruk

	Overheden	Consumenten	NGO's (o.a. milieubewerking)	Kennisinstellingen	Ondernemers	Aanv. ketenpartijen	Afv. ketenpartijen	Belangenorganisaties	Retail
Kennisinfrastructuur	Kennisinfrastructuur			Milieuwet Kalkoen					
Fysieke infrastructuur					Milieuwet Transport				
Houderijsysteem					Milieuwet Transport				
Dier					Milieuwet Transport				
Wet- en regelgeving	Kans Innovatie Subsidies			Kans Innovatie Subsidies					
Waarden, normen symbolen					Milieuwet Regie				
Interactie					Milieuwet Regie				
Marktstructuur					Milieuwet Regie				

F. Resultaten CSA >3: minimale milieudruk, knelpunten

- **Knelpunt Kennis:** Er is te weinig kennis over/onderzoek naar emissies en emissiebeperkende maatregelen bij natuurlijke ventilatie en outdoor. Outdoor en natuurlijke ventilatie leiden tot een beter dierenwelzijn. Technische innovaties om de ammoniakemissie te reduceren in natuurlijk geventileerde huisvestingssystemen zijn er nog niet.
- **Knelpunt Regelgeving:** De huidige regels werken belemmerend, waardoor men vaak gedwongen wordt te kiezen voor mechanische ventilatie wat het welzijn, het imago en de kostprijs niet ten goede komt.
- **Knelpunt Regie:** De sector neemt geen initiatieven voor ontwikkelen nieuwe stallen, emissiebeperkende maatregelen of het doen van metingen. Het ontbreekt aan geld, volume, regie en initiatief. Er is ook geen stallebouwer die belangen heeft bij de kalkoensector en daarvoor zijn nek uitsteekt.
- **Knelpunt Transport:** Grondstoffen voor kalkoenvoer komen vanuit de hele wereld, wat resulteert in een hoge milieudruk vanwege het transport.

F. Resultaten CSA >3: minimale milieudruk, kansen

- **Kans Innovatiesubsidies:** Door middel van innovatiesubsidies is het mogelijk om natuurlijk geventileerde stallen te ontwikkelen, waarbij de emissie van NH₃, stof en geur beperkt is en die weinig nadelen hebben (o.a. kostprijs). Daarbij kan afgekeken worden van andere sectoren. Toepassen van warmtewisselaars lijkt kansrijk (biedt energiebesparing en beperkt NH₃ en stof). Ook stimuleringsmaatregelen voor zonne-energie bieden kansen voor de sector.

F. Resultaten CSA >3: minimale milieudruk, conclusies

- De regelgeving wordt vaak gezien als belemmering. Met de huidige stand van de techniek is de regelgeving op dit moment inderdaad belemmerend, en blijft men in dezelfde cirkel denken dat welzijn en milieu tegenstrijdig werken.
- Echter, door innovatie en onderzoek kunnen er nieuwe mogelijkheden tot stand komen om de kalkoenen in overdekte uitloop te houden of in natuurlijk geventileerde stallen met beperkte emissie.
- Hiervoor is wel energie en initiatief vanuit de sector nodig om tot ideeën te komen die kunnen worden uitgewerkt of onderzocht met ondersteuning van het ministerie van EL&I.

G. Overall conclusies

- De NL kalkoenhouders zijn toeleverend aan de Duitse keten.
- De NL kalkoenhouders kan vaak niet voldoen aan Duitse kwaliteitseisen en produceert tegen vaak hogere kosten.
- Contacten met D keten, sector en kennisstelsel en met NL NGO's en retail zijn te beperkt om een innovatiebeleid te voeren en kostprijsdenken om te zetten in denken in meerwaarde.
- Het ontbreekt NL kalkoenhouders aan een ketenregisseur en innovatieregie.
- Er is een innovatieslag nodig waarbij nieuwe houderijsystemen worden ontwikkeld waarbij de emissie van NH₃, stof en geur beperkt is, dierenwelzijn goed is en die weinig nadelen kent (o.a. kostprijs).
- Diergezondheid i.c. Blackhead kan de continuïteit bedreigen.